

## ВІДГУК

офіційного опонента на кандидатську дисертацію

**ДРОГОМИРЕЦЬКОЇ Марти Миколаївни**

**«Генетично-функціональні аспекти поетики («Повістки і ескізи з українського життя» Агатангела Кримського)»**

подану на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук

(доктора філософії)

зі спеціальності 10.01.06 – Теорія літератури, 035 – Філологія

Кандидатська дисертація своєю назвою, структурою змісту та його поняттєво-термінологічною презентацією відразу оприявнює теоретичну спрямованість праці і націленість на одне з актуальних понять сучасного літературознавства – поетику. Численні наукові розвідки засвідчують тривале ним зацікавлення від згенерованих теоретичних поглядів на словесне мистецтво Арістотеля. Окреслювалися різноманітні (дискусійні) теоретичні вектори, які сприяли осмисленню цього терміна у широкому його значенні як науки про художню літературу, теорію поезії, і вужчому – як систему художніх принципів літературного явища. Запропонована Мартою Миколаївною концепція генетично-функціональних аспектів поетики окреслюється цілком коректно, без квазіноваторської сенсаційності чи знеосібленої реферативності відразу і в анотації, і у вступі дисертації. Така установка послідовно проведена через чітко сформульовані мету і завдання, об'єкт і предмет дослідження (див. автореферат) і розгорнуто реалізована в трьох розділах дисертації, де теоретичні міркування, історико-літературні екскурси, запозичені літературно-критичні оцінки і власні текстуальні дослідження прози А. Кримського у цілому вдало поєднані і структурно вмотивовані. Тому схвальної оцінки заслуговує насамперед фахова компетентність авторки.

У підрозділі 1. 1. кваліфіковано і стисло подаються основні проблеми вивчення генетичних та функціональних аспектів поетики, співвіднесені як з

термінами (поняттями) українського та зарубіжного літературознавства, так і з провідними в цьому контексті постатями.

Вдало з методологічного погляду обрано концепцію діалогічності М. Бахтіна, яка стала ключовим пунктом для побудови запропонованої моделі, а також концепцію літературної комунікації, рецептивної естетики та інтертекстуальності. Достатньо умотивований і вибір збірки прозових творів А. Кримського за матеріал дослідження. Авторка має рацію у тому, що значні твори літератури не відповідають на питання, а ставлять їх для сучасників і наступників (с. 24), якими, власне, і є твори А. Кримського. Відповідно дисертантка ставить цілковито логічне питання: «Яке відображення у художній структурі збірки письменника знайшли традиція і модерні тенденції, завдяки яким своїм поетикальним якостям вона стала значущою в тогочасному літературному процесі і залишається актуальною в культурному житті сьогодення» (с. 20).

Взаємодія «свого» і «чужого» слова М. Бахтіна, «сплавлення обривів» тексту і читача Г.-Г. Гадамера, надінтерпретація У. Еко, горизонт сподівання і горизонт читацького досвіду Г. Р. Яусса, відмінності коду і декодування М. Ріффатера – ті теоретичні положення, які Марта Миколаївна не реферує чи допасовує до власної теорії, а доцільно уводить до власних суджень і міркувань над природою художніх текстів А. Кримського. Окрім того, вмотивовано окреслює визначення поетики як образної структури, «в якій взаємодіють генетичні претексти (біографічні й літературні джерела) і рецептивні посттексти (як критичні, так і художні відгуки на твір)» (с. 33).

Якщо зважити на характер попередніх теоретичних праць, у яких окреслювався інтертекстуальний інструментарій (Р. Барт, Ж. Женетт) і на термінологічні розходження чи синонімію понять, які фіксує Дрогомирецька М. М., то мені видається прийнятною і плідною позиція дисертантки – відшукувати релевантні термінологічні засоби для опису генетично-функціональних аспектів поетики прози А. Кримського.

З цього погляду пильної уваги і розуміння заслуговує означене авторкою коло питань уписане в термінологічний комплекс «претекст – актуальний текст – посттекст» (с. 37). Це «генетичні (ретроспективні) та функціональні (проспективні) аспекти інтертекстуальності, маркерами якої є цитування, алюзії, відлуння, наслідування, продовження, пародіювання та інші форми включення і трансформації претексту в актуальному тексті і такі ж інтертекстуальні маркери актуального тексту у посттексті; генетичні та функціональні аспекти архітекстуальності, маркерами якої є тематичні, жанрові, стильові ознаки актуального тексту – основа для типологічного його співвіднесення з конкретно-історичними і теоретичними моделями тематики, жанру, стилю» (с. 37). Дослідниця неодноразово формулює чіткі теоретичні узагальнення, одне з яких я зацитувала. Доречно уписані дисертанткою і багатозначні коди тексту, запропоновані Р. Бартом (оповідальних дій, семантичний, герменевтичний, код культури і символічний).

Авторка вправно оперує усіма поняттями, дбаючи про функціональне розмежування не стільки їх етимології, скільки семантики і – відповідно – епістемологічної придатності для досягнення мети. Саме у цьому аспекті переконують підрозділи 1.2. і 1.3. Хтось може вбачати в цій спробі термінологічну еkleктику, бо ж справді, скажімо, термінологічний інструментарій Г. Блума потрапляє в інший смисловий контекст. Однак пильніше відчитування задуму й мотивів дисертантки виявляє слушність такого прийому для експлікації давно затертих висловів типу «майстерність письменника», «вплив на творчість автора» тощо. В усякому разі стає зрозумілою теза про конфліктність літературних поколінь і особистостей, твору як дискурсивного вузла, «перехрестя тематичних, жанрових, стильових інтертекстів у художній структурі актуального твору, які відсилають до претекстів та є сигналами посттекстів» (с. 57). Давно зафіксована система «автор – текст – реципієнт» не механічно перейменована авторкою на «претекст–актуальний текст–посттекст», а після глибших і докладніших досліджень, модифікацій і трансформацій її опорних елементів.

У *другому розділі* відповідно до завдань роботи дисертантка розкриває сутність претексту літературного твору, що є життєвим досвідом автора, художньо трансформованим його читацькою ерудицією, чим власне порушується проблема автобіографічних та літературних джерел. Підрозділ, у якому генетичний претекст обумовлюється конфліктом поколінь і світоглядів, теж заслуговує особливої уваги, адже посутньо розкриває не прикметні ознаки модернізму, а трансформації народництва, українофільства, реалізму, ідеологічного роману у добу порубіжжя. Логічним продовженням роботи слугує підрозділ 2.4. «Іван Франко й Агатангел Кримський: представники двох поколінь в одному дискурсі». У поле зору дослідниці потрапляють збіги й розбіжності між обома прозаїками на рівні етичної проблематики й наративної форми, оскільки засвідчують переломний момент у стильовому розвитку українського письменства від реалізму до раннього модерну.

У *третьому розділі* «Художня структура у функціональному архітексті: дискурси, жанри, стилі» авторка вважає за доцільне описати історичні колізії критичної рецепції першої прозової збірки А. Кримського. Це виявило розломи між поетикою письменника та її рецепцією, які існують дотепер. У цьому сенсі переконливою видається теза дисертантки про необхідність плюралістичних методологій (культурної антропології, інтертекстуальності, постколоніальних студій), які відкривають ширший простір для інтерпретації. Авторка вибудовує сміливі паралелі, подає глибокі аргументовані спостереження на рівні тематичних, жанрових, стильових перспектив між прозою А. Кримського та творами модерної та постмодерної епохи: поглиблює уже задекларований українськими літературознавцями психологізм персонажів, як-от химерність, ексцентричність поведінки, світоглядні орієнтири тощо. Цікавими є роздуми Марти Миколаївни над тим, як письменник переакцентував традицію, трансформуючи різноманітні її стильові елементи, жанрові коди.

Звісно, узагальнення і висновки ілюструються і підтверджуються відповідними прикладами з аналізованих творів А. Кримського. І це забезпечує дослідницю від абстрактного теоретизування.

Не викликає сумнівів і наукова новизна дисертації. Автореферат посутньо відбиває основні положення роботи. Все це зумовлює привабливу якість дослідження Марти Миколаївни, даючи достатні підстави для підсумкової позитивної оцінки зробленого.

Однак у тексті трапляються і дискусійні твердження дисертантки.

У теоретичній праці, в якій використовуються ідеї попередників і простежується концептуальний рух літературознавчої рефлексії з приводу якогось предмета, трапляються ті місця, де недостатньо умотивовано подаються певні концепти, їх автори. Так, у підрозділі 1. 1. «Поетика і проблеми вивчення її генетичних та функціональних аспектів» калейдоскопом йде психолінгвістична концепція О. Потебні, філологічний аналіз В. Шерера, історична поетика О. Веселовського і естетична специфіка мистецтва слова І. Франка (с. 24). Можливо у цьому контексті варто було б згадати біографічну, порівняльно-історичну літературознавчі школи? Якщо брати до уваги філологічну школу, то тут ключовими будуть постаті О. Баумгартена, А. Бергсона, Бенедетто Кроче, Володимира Перетца.

Широко залучене до наукового тексту поняття інтертексту не представлено прізвищем Ю. Кристєвовой, відсутні посилання на її праці і в списку використаної літератури. Але ж дослідниця власне і наголошувала на процесах структуризації тексту, який у процесі інтертекстуалізації постійно трансформується, створюється й переосмислюється.

Варто було б прописати здобутки сучасних українських теоретиків з проблем інтертекстуальності та поетики, адже таких уже є чимало.

Цікавими у такій роботі виявилися б зіставлення прози Лесі Українки і А. Кримського, фрагменти із розлогого листа-рецензії Лесі Українки на роман «Андрій Лаговський», особливо твердження про те, що прозу

Кримського вважала наскрізь суб'єктивною, «але ні трошки не автобіографічною».

Означуючи тематичну лінію «входження героя у соціум», Дрогомирецька М. М. виокремлює твори «Хмари» І. Нечуя-Левицького, «В народ!» А. Кримського і «Місто» В. Підмогильного. Однак на цю ж тематику написані повісті «На розпутті», «Сонячний промінь» Б. Грінченка. Варто було б узяти їх до уваги для увиразнення проблем народницького світогляду, тим паче, що саме Б. Грінченко був одним з перших критиків А. Кримського.

Дискусійним видається твердження Марти Миколаївни про те, що ескіз «В народ!» виявляє співзвучність навіть у далеких тематичних, жанрових і стильових перспективах (с. 163). Наводиться приклад поїздки в Чортопіль у романі Ю. Андруховича «Рекреації» і мікс готики, сарказму і бурлеску у повісті-антиутопії «Ласкаво просимо в Щуроград» Ю. Винничука. Це схематичне зіставлення, треба зважати на очевидну віддаленість епох і завдань, які ставили перед собою письменники.

Всі ці прикінцеві маргіналії справді підпадають під традиційну рубрику часткових і не применшують здобутів добrotної філологічної праці.

Висновок, зрештою, впливає на завершення аж ніяк не ритуальний: дисертація та її автореферат, публікації справді посутньо відповідають вимогам до такого типу робіт, за що можемо присудити її авторці науковий ступінь кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.01.06 – теорія літератури, 035 Філологія.

Офіційний опонент –  
кандидат філологічних наук, доцент,  
доцент кафедри української літератури  
Східноєвропейського національного  
університету імені Лесі Українки

В. Г. Сірук

